

De leraar een voorbeeld?!

Hanneke van Dalen-Preuter

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

Samenvatting	Een artikel dat ingaat op de voorbeeldfunctie van de leraar.
Bronvermelding	Dalen-Preuter, Hanneke van (2016). De leraar een voorbeeld?! In H. Vermeulen (red.), Gids volg het spoor. Gouda: lectoraat Christelijk leraarschap.
Thema *	Leraar
Gebruik **	Hart
Plaatsingsdatum	2016
Gerelateerde artikelen	n.v.t.
Trefwoorden	Burgerschapsvorming, voorbeeldgedrag, rolmodellen, identificatie

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevenden*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

DE LERAAR EEN VOORBEELD?!

Hanneke van Dalen-Preuter

Meester Sjaak bespreekt elke maandag met zijn groep 8 het nieuws. Vandaag heeft Thomas een krantenartikelen meegenomen met de kop 'Buitenlanders: wegwezen!' Meester Sjaak is enorm verontwaardigd: wat spreekt daar weinig respect uit! Met de groep heeft hij een goed gesprek, waarbij hij zijn mening niet onder stoelen of banken schuift. Als Thomas een paar jaar later aan dit moment terugdenkt, herinnert hij zich nog steeds het respect van meester Sjaak.

Dat moment heeft hem aan het denken gezet.

Het Platform Onderwijs²⁰³² kiest burgerschap als een van de speerpunten van onderwijs. Vroeger had burgerschapsvorming vooral een politieke lading. Het burgerschapsonderwijs van tegenwoordig gaat veelal om identiteitsvorming. De leraar speelt daar met zijn voorbeeldgedrag de hoofdrol in.

IDENTITEITSONTWIKKELING EN VOORBEELDEN

Bij de ontwikkeling van de identiteit, in het bijzonder de morele identiteit, blijken rolmodellen belangrijk (Bucher, 1997, pag. 619-627). Deze modellen zijn degenen met wie we ons identificeren om nieuwe gedragingen te leren. Veel eigenschappen ontwikkel je door middel van zulke identificatieprocessen: je bewondert iemand om een bepaalde eigenschap, je kijkt meer of minder bewust hoe hij of zij die eigenschap uitleeft en je imiteert dat. Voor de morele vorming zijn deze processen onmisbaar. Maar willen er identificatieprocessen plaatsvinden, dan zijn er dus wel voorbeelden nodig. Voorbeelden waarvan jongeren denken: zó wil ik ook graag worden!

De voorbeelden die de meeste invloed hebben, zijn degenen die het dichtst bij staan: ouders, vrienden, oudere broers of zussen. Omdat de leraar iemand is met wie jongeren regelmatig

ALS JE MET LEERLINGEN IN GESPREK GAAT, BLIJKT LANG NIET ELKE LERAAR EEN VOORBEELD TE ZIJN

omgaan en tegen wie ze vaak opkijken, zou hij ook een belangrijke voorbeeldfunctie moeten hebben. Maar is dat ook zo?

DE LERAAR ALS VOORBEELD

Op het eerste gezicht lijkt het onbetwist dat de leraar een voorbeeld is voor zijn leerlingen. Uit onderzoek blijkt dat vrijwel alle leraren vinden dat dit bij hun taak hoort en ongeveer 95 procent denkt dat hij in de praktijk ook daadwerkelijk als voorbeeld fungeert (Klaassen, 2012). Als je echter met leerlingen in gesprek gaat, blijkt lang niet elke leraar een voorbeeld te zijn. Jongeren geven aan dat zij gemiddeld één leraar van de basisschool als voorbeeld hebben gehad, en twee leraren van de middelbare school (Van Dalen-Preuter, 2015). 25 procent van de jongeren

heeft helemaal geen leraren als voorbeeld gehad. En als de leraar dan al een voorbeeld is, nemen ook niet alle leerlingen dezelfde eigenschappen in dezelfde mate over. Hoe werkt die voorbeeldfunctie dan precies? Wanneer nemen leerlingen iets over, en wanneer niet? En maakt een goede relatie daar nog verschil in?

Verrassend genoeg is over de werking van de voorbeeldfunctie nog heel weinig bekend. In verschillende onderzoeksdomeinen zoals psychologie, pedagogiek en bedrijfskunde zijn wel theorieën ontwikkeld die elk vanuit hun eigen perspectief identificatieprocessen benaderen. Wanneer we alle theorieën over identificatie en model-leren bij elkaar nemen, kunnen we verschillende factoren eruit filteren die bij het ‘voorbeeld zijn’ van invloed lijken te zijn.

THEORIE OVER VOORBEELD-LEREN

Sociaal leren

De eerste stroming die onderzoek heeft gedaan rondom voorbeelden is het sociaal leren van Albert Bandura. Deze stroming keek vooral naar het leerproces: hoe leerlingen nieuwe dingen leren door voorbeelden te observeren en na te bootsen. Zij benaderen identificatie als een onderwijsmethode. Bij deze vorm van leren gaat het

erom dat leerlingen, bewust of onbewust, nieuwe gedragingen willen leren en daarom het gedrag van rolmodellen observeren en imiteren. Maar hoe gaat dat dan precies?

Lisa uit groep 3 wil het woord ‘vis’ leren schrijven. De meester doet de handeling voor op het bord. Lisa observeert zijn gedrag nauwkeurig. Ondertussen gaan Lisa’s hersenen hard aan het werk: zij maken een ‘routebeschrijving’ van de manier waarop je het woord ‘vis’ schrijft: eerst een schuine streep naar beneden, dan een schuine streep naar boven, vervolgens... Deze routebeschrijving functioneert als gids bij het imiteren van de handeling; het helpt Lisa om het woord ‘vis’ nu zelf te schrijven.

Als de hersenen van de leerling zo’n routebeschrijving maken, zoeken zij of ze delen van bestaande routebeschrijvingen kunnen gebruiken. De leerling kent bijvoorbeeld de ‘s’ al van het woord ‘mus’. Hoe meer bestaande routes gebruikt kunnen worden bij het vormen van een nieuwe route, hoe sneller het imiteren gaat. De imitatie wordt ook versterkt door de reactie van de leraar. Als de meester bij het voorbeeld van Lisa na het schrijven een beloning geeft, slijt de routebeschrijving voor het woord ‘vis’ bij Lisa sneller in.

Wat reikt deze theorie aan over de voorbeeldfunctie van de leraar?

- De respons van de leraar (straffen en belonen) heeft veel invloed. Elke leraar moet zich afvragen hoe hij daar gebruik van kan maken om de leerling te ondersteunen in zijn leerproces. De vraag is ook op welke manier de leraar oog heeft voor de morele ontwikkeling van leerlingen en daarop reageert.
- Het is belangrijk dat de leerling het nieuwe gedrag kan imiteren. Hoe stem je als leraar je voorbeeldgedrag af op het niveau van de leerling? Laat je het ook gepaard gaan met een duidelijke (verbale of visuele) 'routebeschrijving'?

Identificatietheorie

De tweede onderzoeksstroming die gekeken heeft naar rolmodellen komt uit de psychologie. Erik Erikson en zijn collega's bestudeerden vooral de identificatie met het rolmodel: wanneer identificeert iemand zich met een rolmodel en hoe verloopt dit proces precies? De identificatietheorie stelt dat leerlingen vaak iemand met een prominente sociale positie als rolmodel nemen. Als de leerling iets bij de leraar ziet waarvan hij denkt: zo wil ik ook graag zijn, dan zet dat een leerproces in gang om nieuwe gedragingen te ontwikkelen en meer op de leraar te gaan lijken.

Wat kunnen we van deze theorie leren over de voorbeeldfunctie van de leraar?

Daan zit in de eerste klas en hij bewondert de moed van zijn mentor, meneer De Vos. Daan denkt 'zo moedig wil ik ook graag zijn'. Deze gedachte motiveert Daan om goed te kijken hoe meneer de Vos zo moedig is. Af en toe probeert Daan hetzelfde te doen als zijn mentor; soms mét succes, soms zonder. Na lange tijd zien we dat Daan moediger is geworden. Door zijn omgang met meneer De Vos is Daan meer op hem gaan lijken.

- De sociale rol van de leraar is belangrijk: ben je in sociaal opzicht de leider van de groep en kijken de leerlingen daardoor tegen je op? Probeer je met ieder kind een goede en persoonlijke relatie op te bouwen?
- De inspirerende rol van de leraar is belangrijk: durf je jezelf te laten zien voor de klas? Neem je regelmatig tijd voor een persoonlijk verhaal of voorbeeld? Of ben je voornamelijk bezig met je vak?

Rolmodeltheorie

De derde en jongste onderzoeksstroming die zich richt op identificatie komt voort uit de be-

drijfskunde. Onderzoekers uit deze discipline kijken met name naar het leren van werknemers binnen organisaties: hoe zij een ideaalbeeld van zichzelf creëren en op welke manier zij daarbij rolmodellen uitkiezen en gebruiken. Zij zijn dus ook gericht op het leerproces, maar gaan dan niet uit van ‘vaste’ voorbeelden maar van ‘losse’ eigenschappen die je samenstelt tot jouw fictieve, ideale rolmodel. Laten we deze theorie aan de hand van een voorbeeld nader bekijken.

Rutger zit in de derde klas. Steeds duidelijker krijgt hij voor ogen wat voor persoon hij graag wil worden. Verschillende leraren kunnen hem daarbij helpen, maar ook andere rolmodellen. Authentiek, dat is zijn lerares Nederlands. En rechtvaardig, daarvoor moet hij bij meneer Visser zijn. Behulpzaamheid, daarvan kan hij leren bij zijn ouders. Zo selecteert Rutger eigenschappen van verschillende personen in zijn omgeving om zich te ontwikkelen tot wie hij graag wil worden. En dat kan ook negatief zijn, want zo ongeduldig zijn als de leraar wiskunde, dat wil hij zeker niet!

Wat laat deze theorie zien over de voorbeeldfunctie van de leraar?

- De doelen en behoeften van de leerling zijn

IDENTIFICATIE IS DEELS OOK ONBEWUST EN ONGRIJPBAAR, JE KUNT HET NIET ALTIJD STUREN EN CONTROLEREN

belangrijk: is er op school tijd en aandacht voor persoonlijke (morele) ontwikkeling? Steek je de leerlingen aan om te verlangen naar goede morele karaktereigenschappen?

TOT VOORBEELD GEROEPEN

Natuurlijk is met deze theorieën niet alles gezegd. Soms kun je nóg zo goed je best doen en heeft het toch geen effect op de leerlingen. Identificatie is deels ook onbewust en ongrijpbaar, je kunt het niet altijd sturen en controleren. In 1 Petrus 5 roept de apostel op een voorbeeld te zijn: ‘Hoed de kudde van God die bij u is en houd daar toezicht op (...) als mensen die voorbeelden voor de kudde geworden zijn.’

In de eerste plaats is dit bedoeld voor de leerlingen in de gemeente, maar ben je als leraar ook niet een ‘oudste’ en ‘herder’ voor je leerlingen? Dat betekent dat we kritisch moeten reflecteren op ons gedrag. Ben ik me bewust van mijn voorbeeldfunctie? Wat laat ik als leraar in de dagelijkse praktijk eigenlijk zien? Ben ik een persoon aan wie leerlingen zich kunnen spiegelen? Biddend mag je dan als leraar een heenwijzer zijn naar onze Heiland en Meester Jezus Christus.

REFLECTIE

- In hoeverre ben je ervan bewust dat je een voorbeeld bent/kunt zijn voor je leerlingen?
- Wat laat jij als leraar in de dagelijkse praktijk eigenlijk zien?
- Maak je bewust gebruik van de mogelijkheid om een voorbeeld te zijn voor je leerlingen? Waarom wel of niet?
- In de tekst worden drie theorieën van voorbeeld-leren besproken. De bespreking van elke theorie sluit af met enkele vragen. Probeer deze vragen zo concreet mogelijk voor jezelf te beantwoorden.

REFERENTIES

Bucher, A. (1997). The Influence of Models in Forming Moral Identity. *International Journal of Educational Research* 27 (7).

Klaassen, C. (2012). *De pedagogische voorbeeldfunctie van de leerkracht*. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Van Dalen-Preuter, H.J. (2016). *Educatie door identificatie?* Masterscriptie over de voorbeeldfunctie van de leraar uit het perspectief van de leerling (in ontwikkeling).